

ПРОБЛЕМИ ДЕМОКРАТИЗАЦІЇ

<https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series22.2020.29.01>

УДК 321.278

Новакова Олена Вікторівна,

*доктор політичних наук, професор, професор кафедри політичних наук
Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова
nev_lg@ukr.net; ORCID 0000-0002-0402-1904*

Пашина Наталія Полікарпівна,

*доктор політичних наук, професор, професор кафедри міжнародних відносин та
зовнішньої політики Маріупольського державного університету
prash2@gmail.com; ORCID 0000-0002-2061-4216*

КОМУНІКАТИВНА ЕВОЛЮЦІЯ ПОЛІТИЧНИХ ІНСТИТУТІВ ЯК УМОВА ПЕРЕХОДУ ВІД ПАТРИМОНІАЛЬНИХ ДО СУЧАСНИХ СУСПІЛЬСТВ

У статті проаналізовано актуальні аспекти еволюції політичних систем від патримоніальних до сучасних. Окреслено проблему сутності та параметрів переходу до сучасного демократичного суспільства в контексті політичного розвитку початку ХХІ ст. Головною загрозою стабільності суспільства є розбіжність між соціально-політичною мобілізацією та політичними інститутами, розрив між декларованими ідеалами та процедурами й практичним політичним життям. Це виводить на перший план завдання розвитку комунікативної природи політики, функціональної взаємодії між інститутами державної влади та громадянським суспільством шляхом досягнення балансу процесів формальної інституціоналізації та громадянської участі. Зазначено, що розвиток активної співпраці органів влади, місцевого самоврядування та громадянських структур є дуже важливим для України, де суспільство потребує створення реальних, а не декларативних демократичних інститутів. Шляхом аналізу експертних висновків і даних соціологічних опитувань виявлено суттєву розбіжність між наявністю формалізованих механізмів розвитку демократичної співпраці влади та громадян і відсутністю впливових результатів такої діяльності. Серед причин цієї розбіжності названо закритість, надмірну бюрократизацію діяльності владних органів управління, брак взаємної довіри учасників взаємодії, розповсюдження неформальних практик вирішення проблем у вигляді корупції, клановості, тіньових економічних відносин. Обґрунтовано висновок про необхідність розвитку принципів довіри та контролю як базових у створенні комунікативної взаємодії влади й громадян та запропоновано напрямки їх формування.

Ключові слова: сучасне суспільство, патримоніальне суспільство, політична інституціоналізація, комунікативна взаємодія, громадянське суспільство.

Вступ. «Як стати Данією?», за Ф. Фукуямою – це головна проблема країн, що розвиваються, та міжнародної спільноти, яка намагається їм допомогти. Під «Данією» вчений розуміє «уявне суспільство, яке живе в умовах економічного добробуту, демократії, безпеки і якісного врядування, а також низького рівня корупції... характеризується ідеальним балансом усіх трьох груп політичних інститутів: у неї є ефективний державний апарат, надійно вкорінене верховенство права та демократична підзвітність» (Фукуяма, 2019). Найскладнішою у цьому контексті залишається проблема переходу від патримоніальної до сучасної держави, створення системи, у якій «бюрократи старанно підпорядковують свої дії суспільним цілям, володіють належними фаховими навичками, виконують обов'язки відповідно до функціонального поділу праці та призначаються на посади на основі особистих заслуг і вмінь» (Фукуяма, 2019, с. 28).

Визначення сутності та параметрів успішності такого переходу є надзвичайно актуальним і складним, оскільки цей процес модифікується відповідно часових та

просторових параметрів. Багато країн вирішували питання «як стати Данією?», і в різні хронологічні періоди умови отримання позитивного результату були різними у залежності від конкретних зовнішніх і внутрішніх умов. Політичний розвиток двох десятиріч ХХІ ст. створив об'єктивні умови для теоретичного аналізу й практичних висновків щодо орієнтирів еволюції політичних систем від патримоніальних до сучасних, які відкривають «вікно можливостей» у розбудові успішного, дієвого демократичного суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження сутності процесу демократизації, базових критеріїв та параметрів переходу суспільств від авторитарних до демократичних політичних режимів привертало увагу багатьох науковців. Класичними в цьому аспекті є праці Г. Алмонда, Д. Істона, Д. Ептера, А. Лейпхарта, Т. Парсонса, Д. Растоу, С. Хантінгтона та ін. Вивченню сучасної проблематики суспільно-політичної демократизації присвячені праці Л. Даймонда, Г. О'Доннелла, Т. Карозерса, Х. Лінца, А. Пшеворського, Дж. Сарторі, Ф. Фукуями, А. Шедлера, Ф. Шміттєра та ін. Проблеми сутності та специфіки демократичного переходу висвітлюються також в роботах вітчизняних вчених О. Бабкіної, В. Горбатенка, Г. Зеленько, О. Кіндратець, П. Кутуєва, О. Куценко, Ю. Мацієвського, Т. Пояркової, О. Романюка, О. Фісуна та ін. Разом з цим, подальшого наукового аналізу потребують сутність і динаміка розвитку та функціонування демократичних суспільств під впливом масштабних викликів перших десятиріч ХХІ ст. Актуальною є проблема усвідомлення сучасних тенденцій формування базових засад суспільно-політичного розвитку, параметрів трансформації політичних режимів.

Мета та завдання статті. Завданням цієї статті є характеристика сучасних еволюційних трендів переходу від патримоніальних до демократичних суспільств. З цією метою на ґрунті теоретичних висновків з праць С. Хантінгтона та Ф. Фукуями здійснено аналіз емпіричних даних, що характеризують взаємодію влади та громадянського суспільства України в прийнятті та реалізації рішень щодо актуальних суспільних проблем.

Таким чином, робота здійснювалася як на теоретичному, так і на практичному політичному рівнях. Це дало можливість виявити провідні тенденції розвитку політичного процесу та прогнозувати його орієнтації в майбутньому. На теоретичному рівні для досягнення основної мети дослідження використовується синергетичний метод, пов'язаний з поглядом на суспільство як систему, якій властиві взаємопроникнення, відкритість, самоорганізація, наявність асиметричних структур, невизначеність зв'язків і функціональна нестабільність. За допомогою інституціонального методу досліджувалися сучасні виміри інституціонального розвитку та його взаємозв'язку з громадянською участю в політичному житті. Структурно-функціональний метод дозволив розглянути форми та методи взаємодії органів влади та громадянського суспільства у виробленні та реалізації рішень.

Результати та дискусії. Створення стабільної демократичної системи за висновками науковців, у першу чергу, залежить від процесів інституціоналізації. При цьому важливим є баланс між інституціоналізованими та неформальними практиками політичної діяльності. Надмірна формалізація політичних інститутів приводить до відчуження влади та громадянського суспільства, унеможливує їх співпрацю над вирішенням складних суспільних проблем, тому в такій ситуації певна деінституціоналізація формальних практик виступає як чинник балансу та досягнення конгруентності інститутів влади і громадянських структур. С. Хантінгтон вважав інституціоналізацію провідним чинником демократизації, але попереджав, що її надмірний розвиток приводить до бюрократизації та дисбалансу у відносинах між владою та громадянським суспільством. Головна проблема стабільного розвитку суспільства – розбіжність між соціально-політичною мобілізацією та політичними інститутами (Хантінгтон, 2004, с. 28-32).

В суспільстві, що має складну структуру та високий рівень неоднорідності, жодна політична сила не може встановити стабільну владу без автономних деперсоніфікованих політичних інститутів. С. Хантінгтон наводить цитату Ж.-Ж. Руссо, який стверджував, що навіть найсильніший ніколи не буває сильним настільки, щоб постійно панувати, не перетворивши свою силу в право, а підкорення в обов'язок (Хантінгтон, 2004, с. 29). Для

створення політичних інститутів існують дві граничні детермінанти: повна гармонія в суспільстві робить їх непотрібними, а непримиренна конфліктність робить їх неможливими. Тому функціонування політичних інститутів потребує наявності певної узгодженості, спільності інтересів суспільних груп. У простих первинних суспільствах така спільність ґрунтується переважно на внутрішніх для групи родинно-приватних зв'язках, а в складних цього вже недостатньо, і спільність ґрунтується на зовнішніх чинниках, що формує принципи, правила, традиції, норми, кодекси поведінки. Таким чином, за Цицероном, формуються дві основні ознаки сучасного суспільства: «спільне існування значної кількості людей, пов'язане спільною угодою про закон та права і бажання користуватися перевагами спільного життя» (Хантінгтон, 2004, с. 30). Але, як зазначає С. Хантінгтон, є і третя, найважливіша, ознака, яка виявляється в перетворенні намірів та настанов у реальну поведінку, впорядковані, цілеспрямовані дії членів спільноти. Саме наявність такої поведінки свідчить про формування інститутів, пов'язаних із узгодженням спільних інтересів та готовністю діяти в їх межах. Історично вони представляють собою організаційно-процедурний механізм взаємодії та долання суперечностей в суспільстві. Інститути – це усталені, значущі та відтворювані форми поведінки, а інституціоналізація – процес, в межах якого організації та процедури отримують цінність та сталість. Рівень інституціоналізації будь-якого суспільства можна виміряти за допомогою таких критеріїв: адаптивність, складність, автономність і узгодженість організаційних процедур.

Ф. Фукуяма, продовжуючи досліджувати проблему політичного порядку та політичного занепаду вже у ХХІ ст., сформулював шість основних елементів загального суспільного розвитку: економічне зростання, соціальна мобілізація, зміни в сфері ідей, держава, верховенство права та механізми підзвітності. Кожен з цих елементів (або їх комбінація) має власну логіку розвитку та механізми впливу на суспільство, але головна суперечність і проблема у невідповідності соціальної мобілізації та політичних інститутів (Фукуяма, 2019). Люди виходять на вулиці, зазначає Ф. Фукуяма, щоб вимагати від влади виконання своїх зобов'язань, і такі протести часто є досить вдалимими, але найскладніше тут – перетворити початковий імпульс протесту у створення міцних політичних інститутів, тобто досягти конвергенції формальних та неформальних політичних практик. Йдеться саме про конвергенцію або функціональну відповідність, бо створення сучасних гібридних режимів характеризується саме тим, що «фасадна», офіційна сфера політики та реальні, часто неформалізовані, політичні практики існують одночасно й майже не перетинаються. Саме в цьому міститься неефективність більшості політичних систем, створених під час третьої хвилі демократизації (С. Хантінгтон), оскільки тут існує величезний розрив між декларованими ідеалами, інститутами та процедурами і практичним політичним життям.

Основні складові суспільного розвитку за висновками С. Хантінгтона та Ф. Фукуями можна представити наступною схемою (рис. 1).

Рис. 1 Основні складові суспільного розвитку (за С. Хантінгтоном та Ф. Фукуямою)

Державою Ф. Фукуяма вважає «ієрархічну, централізовану організацію, що володіє монополією на легітимне застосування сили на визначеній території». Окрім інституціональних характеристик, запропонованих С. Хантінгтоном, вчений робить акцент на безособовості держави. У «патримоніальних» державах центральний елемент складають родинні або приватні зв'язки, а у сучасних державних організаціях відбувається диференціація приватного інтересу правлячих сил та публічним інтересом суспільства.

Верховенство права має багато аспектів, але найважливішим з них є правовий характер законів, неможливість маніпулювання законами на користь інтересів правлячих груп суспільства. Реалізація принципу верховенства права потребує існування окремого автономного від виконавчої гілки влади інституту правосуддя. Особливо необхідно наголосити на правовому характері законів, оскільки, за його ігнорування, закони можуть перетворитися на розпорядження правлячої верхівки, які будуть виступати простим інструментом пригноблення решти громадян. Достатньо згадати «закон про 10 колосків» сталінської доби у СРСР, коли доведених до голодної смерті селян засуджували на 25 років рабської праці в таборах за зібрану на полі жменю впалого зерна. В цьому випадку закон слугував не верховенству права, а встановленню атмосфери загального страху як інструменту забезпечення тоталітарного панування держави.

Підзвітність означає, що державні інститути реагують на інтереси та вимоги усього суспільства, що може забезпечуватися як у процедурний спосіб під час виборів, так і в змістовному плані у міжелекторальні періоди. Тут Ф. Фукуяма слушно наголошує, що «якісні процедури не обов'язково гарантують відповідний змістовний результат». Необхідно, щоб інститут держави використовував владу для забезпечення дотримання тих правил та норм, навколо яких у суспільстві склався консенсус, вимагав їх дотримання «навіть від наймогутніших політичних діячів – королів, президентів, прем'єр-міністрів чи хай як інакше вони називаються» (Фукуяма, 2019, с. 156). Така проблема є дуже важливою для України, де суспільство потребує створення реальних, а не декларативних демократичних інститутів, які здатні організувати функціональну співпрацю держави та громадян для успішного вирішення тактичних і стратегічних завдань розвитку.

Як визначають експерти Національної академії державного управління при Президентові України, можна виділити дві групи практик взаємодії органів влади та громадянського суспільства у виробленні та реалізації рішень. Перша така група ґрунтується на інституційних формах взаємодії, ініційованих громадськістю: громадські асоціації та ради, консультативно-дорадчі органи, експертно-аналітичні та контрольні групи, тощо. Друга група функціонує за ініціативи владних інституцій, наприклад, залучення представників громадськості до організації виборчого процесу; організація діяльності державно-громадських фондів, залучення інститутів громадянського суспільства до правозахисної діяльності; співпраця органів публічної влади і громадськості в процесі підготовки та перепідготовки публічних службовців і громадських діячів тощо («Інструменти та механізми», 2019).

Не дивлячись на наявність достатніх формалізованих механізмів для розвитку демократичної співпраці влади та громадян в реаліях сучасного українського суспільства така діяльність часто не дає очікуваних результатів через закритість, надмірну бюрократизацію діяльності органів влади та відсутність взаємної довіри учасників взаємодії. Зокрема, експерти, які аналізували функціонування консультативно-дорадчих рад, створених при органах публічної влади, у Вінницькій, Волинській, Сумській та Харківській областях України у межах проекту громадської організації «Інститут аналітики та адвокації», дійшли висновку, що «рівень ефективності їх роботи знижується внаслідок затягування процесу формування та через негативні прецеденти використання громадських рад в інтересах окремих посадових осіб та політичних сил, що суперечить їхньому функціональному призначенню та дискредитує цей формат взаємодії» (Мізик, Кисла, 2018).

Істотні проблеми існують й у відносинах влади та бізнесу, які регулюються, переважно, неформальними практиками – корупцією, клановістю, тіньовою економікою. Аналітичні дані

Міністерства економіки України свідчать про те, що рівень тіньової економіки у січні-березні 2020 р. склав 31% від обсягу офіційного ВВП, що значно гальмує встановлення продуктивних відносин інститутів влади та бізнесу і надає цим процесам якостей безконтрольності та непередбачуваності («Тенденції тіньової економіки», 2020).

Урегулювання цих проблем неможливе без якісної трансформації формальних політичних інститутів шляхом розвитку комунікативно-мережевої взаємодії з громадянським суспільством (в цьому і полягає їхня певна деінституціоналізація). Як зазначає О. Макух (2014), «вітчизняні інститути політичної влади повинні отримати якісно новий принцип формування та функціонування: мережевий характер через політичну мобільність громадянського фактору, що допомагає реформувати діючу систему інститутів політичної влади згідно принципу децентралізованого управління» (с. 166). На думку авторки, розвиток комунікативної природи політичного інституту потребує функціонального взаємозаміщення у прийнятті та реалізації політичних рішень громадських ініціатив і дій інституту влади. Базовими принципами організації такого комунікативного зв'язку є довіра та контроль. Довіра між учасниками комунікативної взаємодії здатна забезпечити ефективність та прогнозованість спільної діяльності влади та громадян, готовність суспільства до наслідків реформ. Дієвість політичного контролю залежить від «здатності всієї політичної системи адекватно реагувати на запити й потреби індивідів на рівні функціональної спроможності органів місцевого самоврядування і центральних інститутів політичної влади» (с. 167).

Важливість принципів довіри та контролю у взаємодії влади та громадян підтверджуються також й емпіричними даними. Соціологічне дослідження розвитку громадянського суспільства, проведене Фондом «Демократичні ініціативи» з 15 квітня по 1 травня 2020 р. серед представників громадських організацій показало, що в умовах пандемії COVID-19 в суспільстві примножився соціальний капітал у вигляді розвитку засобів громадянської самоорганізації, довіри та солідарності. На думку значної частини експертів (37%), перебіг боротьби з епідемією продемонстрував, що громадяни готові на матеріальну підтримку важливих на їх думку заходів («Громадянське суспільство», 2020). Це збігається з результатами попередніх досліджень (літо 2019 р.), які показали, що 44,4% респондентів готові здійснити грошову участь у справі, в яку вірять, та діяльності організації, якій довіряють. Мотивація грошової участі у громадських ініціативах полягає в наявності чітких цілей та результатів діяльності (38,4%); інформації від осіб, яким довіряють респонденти, про сутність та завдання ініціативи (31,9%); прозорості фінансування та розподілу коштів (29,7%) («Громадянський активізм», 2019).

Водночас загальноукраїнське опитування, проведене в межах Програми «Долучайся!» взимку 2020 р., показало достатньо високий рівень недовіри у міжособистісному спілкуванні громадян: більше половини (54,2%) заявили, що у своїй діяльності намагаються бути дуже обережними і не довіряти нікому. Третина респондентів (32,8%) зазначила, що достатньо регулярно долучається до громадських заходів, але у діяльності громадських організацій приймає участь лише 16,9% опитаних («Українці залучені», 2020).

Пріоритетним напрямком діяльності громадських організацій став контроль заходів влади та захист соціально вразливих груп населення: надання політико-правової допомоги, здійснення незалежних аналітичних досліджень, формулювання шляхів і технологій вирішення актуальних проблем. Найефективнішими засобами впливу громадських організацій на владу більшістю опитаних експертів було визначено розвиток сильних союзів (асоціацій, рухів) громадських організацій; продуктивну співпрацю зі ЗМІ, світовою спільнотою та міжнародними організаціями; створення альтернативних аналітичних розвідок щодо аналізу політики та практичних рекомендацій. Показовим є те, що абсолютна більшість (70%) експертів підкреслили особливу важливість партнерства у взаємодії державних органів і громадянських структур, тільки 20% вважають, що громадські організації мають акцентуватися на конструктивній критиці дій влади («Громадянське суспільство», 2020).

Кризова ситуація, спричинена пандемією, створила також такі нові можливості для розвитку активності громадських активістів, як використання інформаційних технологій та

дистанційних форм комунікації для вирішення проблем вразливих груп населення та боротьби з потужною хвилею фейкової інформації про сутність і динаміку захворювання, правил захисту та поведінки під час нього. Серед пріоритетних засобів комунікації українці виділили особисте або телефонне спілкування (21,2%); повідомлення через онлайн-платформи (20,1%), роботу в громадських комітетах (17,2%) і подання офіційних інформаційних запитів до органів влади (16,8%) («Українці залучені», 2020).

Цікавим здобутком аналізу представлених досліджень стало виявлення мотивів і бар'єрів активності людей у діяльності громадських організацій та реалізації ініціатив, про що можна наочніше судити з рис. 2.

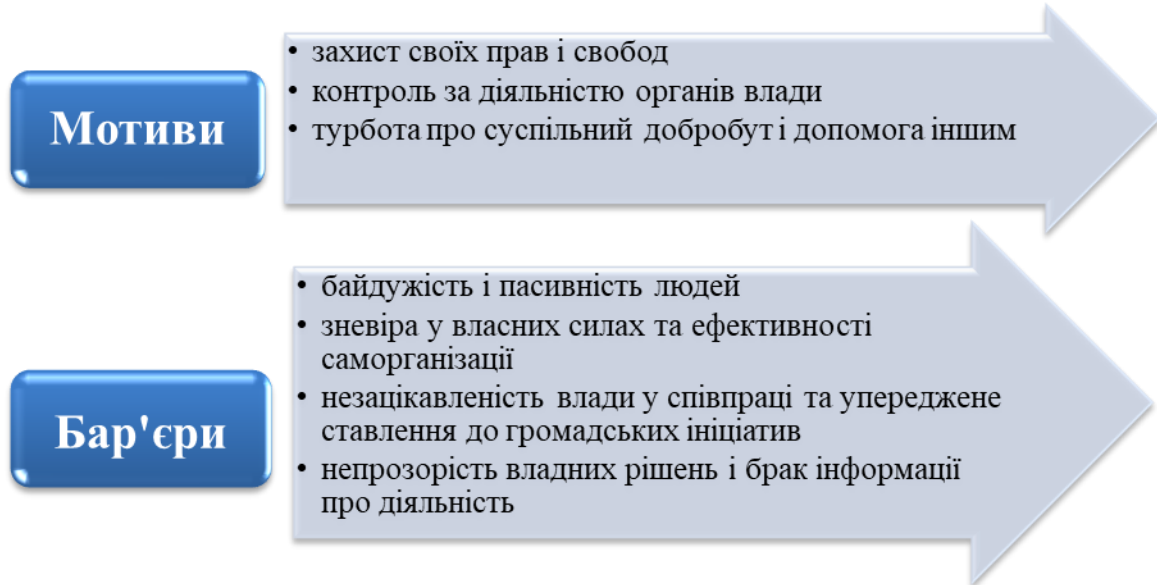

Рис. 2 Мотиви та бар'єри активності людей у громадських організаціях

Висновки. Результати досліджень підтверджують актуальність проблеми вдосконалення запроваджених і створення нових інституціональних засад перетворення громадянських структур на рівноправних суб'єктів публічної політики, запровадження ефективних механізмів і процедур залучення громадян до прийняття управлінських рішень.

Сучасний політичний розвиток потребує встановлення балансу між інституціоналізацією та громадянською участю в прийнятті та реалізації рішень щодо актуальних суспільних проблем. Оскільки протягом тривалого часу спостерігалася значна перевага владних інститутів у цій діяльності, виникла потреба у певній деінституціоналізації, що розуміється як активізація рівноправної комунікації усіх учасників політичних відносин, створення таких форм взаємодії, що забезпечують реальний вплив громадян на інститути політичної влади та їхню активну участь в суспільно-політичних процесах. Сутністю такої деінституціоналізації є підсилення комунікативних засад політичної діяльності через розширення функцій громадянських структур, змістовно та ресурсно обґрунтованого перерозподілу інституціональних повноважень між ними та владою. Встановлення таких збалансованих відносин буде сприяти руйнуванню сприйняття влади як відчуженого від народу, забюрократизованого та ворожого утворення. Натомість буде формуватися усвідомлення владних інститутів як однієї з форм самоорганізації суспільного життя, що відповідально виконує важливі й корисні соціально-політичні функції, спільно визначені під час діалогової комунікації. Саме це може стати вирішальним чинником якісної трансформації суспільства від патримоніального до сучасного.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА:

1. Департамент стратегічного планування та макроекономічного прогнозування (2020, вересень, 23). *Тенденції тіньової економіки в Україні у січні-березні 2020 року.*

<https://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=e384c5a7-6533-4ab6-b56f-50e5243eb15a&tag=TendentsiiTinovoiEkonomiki>

2. Макух, О. (2014). Деінституціоналізація політичної сфери в Україні: теорія та підтвердження практикою. *Studia Politologica Ucraino-Polona. Щорічний журнал з політичних наук, № 4*. 165-173.

3. Мізик, О. та Кисла К. (2018). Аналітичний звіт за результатами дослідження «Ефективні інструменти впливу громадськості на прийняття рішень органами влади». <http://iaaukraine.org/wp-content/uploads/2017/10/Analitichnyjzvit-Efektivni-instrumenty-vplyvu.pdf>

4. Наукова доповідь кафедри публічної політики та політичної аналітики НАДУ при Президентові України (2019, червень, 03). *Інструменти та механізми вироблення й впровадження публічної політики в Україні*. https://www.ukrinform.ua/rubric-other_news/2713805-instrumenti-ta-mehanizmi-viroblenna-j-vprovadzenna-publicnoi-politiki-v-ukraini.html

5. Українці залучені до громадської діяльності, але уникають активної участі. *Програма сприяння громадській активності «Долучайся!» (USAID/ENGAGE), (2020, березень, 19)*. <https://dif.org.ua/article/ukraintsi-zalucheni-do-gromadskoi-diyalnosti-ale-unikayut-aktivnoi-uchasti>

6. Фонд «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва. (2019, жовтень, 08). *Громадський активізм та ставлення до реформ: суспільна думка в Україні*. https://dif.org.ua/article/gromadskiy-aktivizm-ta-stavlennya-do-reform-suspilna-dumka-v-ukraini_5

7. Фонд «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва. (2020, травень, 12). *Громадянське суспільство в період пандемії: як вона вплинула на громадську активність*. <https://dif.org.ua/article/gromadyanske-suspilstvo-v-period-pandemii-yak-vona-vplinu-la-na-gromadsku-aktivnist>

8. Фукуяма, Ф. (2019). Спецпередмова українського видання праці «Політичний порядок і політичний занепад. Від промислової революції до глобалізації демократії» (пер. з англ. Т. Цимбал і Р. Корнута). Київ: Наш формат. <https://biz.liga.net/hr/all/article/fukuyama-kak-ukraine-stat-daniey-i-prichem-tut-silnye-instituty>

9. Хантингтон, С. (2004). *Политический порядок в меняющихся обществах*. Москва: Прогресс-Традиция.

REFERENCES:

1. Departament stratehichnoho planuvannia ta makroekonomichnoho prohnovuvannia (2020, veresen, 23). *Tendentsii tinovoi ekonomiky v Ukraini u sichni - berezni 2020 roku*. [Trends in the shadow economy in Ukraine in January-March 2020]. <https://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=e384c5a7-6533-4ab6-b56f-50e5243eb15a&tag=TendentsiiTinovoiEkonomiki> [in Ukrainian].

2. Makukh, O. (2014). Deinstytutsionalizatsiia politychnoi sfery v Ukraini: teoriia ta pidtvrdzhennia praktykoiu. [Deinstitutionalization of the political sphere in Ukraine: theory and confirmation in practice]. *Studia Politologica Ucraino-Polona. Shchorichnyi zhurnal z politychnykh nauk, № 4*. 165-173. [in Ukrainian].

3. Mzyk, O. & Kysla K. (2018). Analitichnyi zvit za rezultatamy doslidzhennia «Efektivni instrumenty vplyvu hromadskosti na pryiniattia rishen orhanamy vlady». [Analytical report on results of the study «Effective tools for public influence on government decision-making»]. <http://iaaukraine.org/wp-content/uploads/2017/10/Analitichnyjzvit-Efektivni-instrumenty-vplyvu.pdf> [in Ukrainian].

4. Naukova dopovid kafedry publichnoi polityky ta politychnoi analityky NADU pry Prezydentovi Ukrainy (2019, cherven, 03). .Instrumenty ta mekhanizmy vyroblenna y vprovadzhenia publichnoi polityky v Ukraini. [Tools and mechnisms for developing and implementation public policy in Ukraine]. https://www.ukrinform.ua/rubric-other_news/2713805-instrumenti-ta-mehanizmi-viroblenna-j-vprovadzenna-publicnoi-politiki-v-ukraini.html [in Ukrainian].

5. Ukraintsi zalucheni do hromadskoi diialnosti, ale unykaiut aktyvnoi uchasti.[Ukrainians are involved in public activities, but avoid active participation]. *Prohrama spryiannia hromadskii aktyvnosti «Doluchaisia!» (USAID/ENGAGE)*, (2020, berezen, 19). <https://dif.org.ua/article/ukraintsi-zalucheni-do-gromadskoi-diyalnosti-ale-unikayut-aktivnoi-uchasti> [in Ukrainian].

6. Fond «Demokratychni initsiatyvy» imeni Ilka Kucheriva. (2019, zhovten, 08). *Hromadskiy aktyvizm ta stavlennia do reform: suspilna dumka v Ukraini*. [Public activism and attitudes to reforms: public opinion in Ukraine]. https://dif.org.ua/article/gromadskiy-aktyvizm-ta-stavlennya-do-reform-suspilna-dumka-v-ukraini_5 [in Ukrainian].

7. Fond «Demokratychni initsiatyvy» imeni Ilka Kucheriva. (2020, traven, 12). *Hromadianske suspilstvo v period pandemii: yak vona vplynula na hromadsku aktyvnist*. [Civil society during the pandemic: how it affected civic activism]. <https://dif.org.ua/article/gromadyanske-suspilstvo-v-period-pandemii-yak-vona-vplynula-na-gromadsku-aktyvnist> [in Ukrainian].

8. Fukuiama, F. (2019). Spetsperedmovna ukrainskoho vydannia pratsi «Politychnyi poriadok i politychnyi zanepad. Vid promyslovoi revoliutsii do hlobalizatsii demokratii». [Special foreword to the Ukrainian edition of the work «Political order and political decline. From the Industrial Revolution to the Globalization of Democracy»]. (per. z anhl. T. Tsymbal i R. Kornuta). Kyiv: Nash format.. <https://biz.liga.net/hr/all/article/fukuyama-kak-ukraine-stat-daniey-i-prichem-tut-silnye-instituty> [in Ukrainian].

9. Hantington, S. (2004). *Politicheskij porjadok v menjajushhihsja obshhestvah*. [Political order in changing societies]. Moskva: Progress-Tradiciya. [in Russian].

Olena Novakova,

Doctor of Political Sciences, Professor, Professor of the Department of Political Science, National Pedagogical Dragomanov University

Natalia Pashina,

Doctor of Political Sciences, Professor, Professor of the Department of International Relations and Foreign Policy, Mariupol State University

Communicative Evolution of Political Institutions

as a Condition for the Transition from Patrimonial to Modern Societies

It was analyzed the current aspects of the evolution of political systems from patrimonial to modern. The problem of the essence and parameters of the transition to a modern democratic society in the context of political development of the early XXI century is outlined. The main threat to the stability of society is the discrepancy between socio-political mobilization and political institutions, the gap between the declared ideals and procedures and practical political life. This brings to the fore the task of developing the communicative nature of policy, functional interaction between institutions of state power and civil society by achieving a balance of institutionalization and civic participation. It is noted that the development of active cooperation between authorities, local governments and civic structures is very important for Ukraine, where society needs to create real, not declarative democratic institutions. The analysis of expert opinions and sociological survey data revealed a significant discrepancy between the existence of formalized mechanisms for the development of democratic cooperation between government and citizens and the lack of influential results of such activities. Among the reasons for this discrepancy are closedness, excessive bureaucratization of government activities, lack of mutual trust between the participants, the spread of informal practices to solve problems in the form of corruption, clannishness and shadow economic relations. The conclusion about the necessity of development of principles of trust and control as basic in the creation of communicative interaction of the power and citizens is substantiated and the directions of their formation are offered.

Keywords: modern society, patrimonial society, political institutionalization, communicative interaction, civil society.